

Joanna PLIT

Polska Akademia Nauk
Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
Warszawa, Polska
e-mail: plitjo@twarda.pan.pl

TRADYCYJNY KRAJOBRAZ WIEJSKI WSCHODNIEGO PODLASIA NA PRZYKŁADZIE „KRAINY OTWARTYCH OKIENNIC”

słowa kluczowe: Wschodnie Podlasie, krajobraz kulturowy wsi

Streszczenie Jednym z wyraźnych typów kulturowego dziedzictwa Polski stanowi tradycyjny krajobraz wsi Podlasia. Peryferyjne położony region, zasiedlony został dopiero w XVI wieku przez ludność mieszaną: polsko - ukraińsko – białoruską oraz żydowską. Do dziś wielu miejscach zachowany został charakterystyczny układ wsi i użytków rolnych oraz podział na działki własnościowe wynikający z reformy włócznej królowej Bony. Kontynuowane jest drewniane budownictwo bogato zdobione. Szczegółowo omówiono 3 prawosławne wsie Trześcianka, Soce i Puchły.

WSTĘP

Przez długie wieki różne grupy narodowe, etniczne, religijne i społeczne zasiedlały ziemie polskie. Ich adaptacyjna działalność, dostosowująca sposób gospodarowania do lokalnych warunków przyrodniczych była podstawą powstawania i różnicowania się krajobrazów kulturowych. Odrębności poszczególnych regionów uwarunkowane były dziejami historycznymi danego obszaru. W ciągu wieków w krajobrazie kulturowym nawarstwiały się przestrzenne, linearne lub punktowe ślady działalności z różnych faz rozwoju społecznego, ekonomicznego i kulturowego. Na polskiej wsi pamiątki przeszłości zachowały się w większym lub mniejszym stopniu, często jedynie we fragmentach. Zespół cech tworzący „tradycję miejsca” odnajdujemy w sposobie użytkowania ziemi, w podziale ziemi, przebiegu granic (administracyjnych, parafialnych, własnościowych), w kształtach wsi i miasteczek,

ich położeniu oraz zabudowie, przebiegu dróg, miedz, kanałów melioracyjnych, zabytkach architektury, świątkach i krzyżach przydrożnych oraz na cmentarzach (Bogdanowski, 1988).

Wygląd i funkcjonowanie krajobrazów kulturowych wynika z położenia geograficznego. Przy czym większy wpływ niż szerokość i długość geograficzna, ma lokalizacja regionu w stosunku do granicy państwa, województwa, a także położenie względem dużych ośrodków miejskich oraz centrum decyzyjno – administracyjnego, czy gospodarczego. O odrębności i rozwoju obszarów (a więc i o fizjonomii krajobrazów kulturowych) decyduje również dostępność komunikacyjna: położenie przy głównych drogach, liniach kolejowych, przy przejściach granicznych.

W zależności od cech środowiska naturalnego, a zwłaszcza urozmaicenia rzeźby i hydrografii występują różnice drzewostanów w lasach, w składzie gatunkowym i wyglądzie łąk i zarośli, inne rośliny są uprawiane, zmienia się użytkowanie gruntów. Powstają krajobrazy leśno-łąkowo-polne, łąkowo-polno-leśne, polno-łąkowo-leśne, a nawet niemal wyłącznie polne. Przez długie wieki metodą prób i błędów rolnicy dochodzili do optymalnego w danym regionie rozkładu użytków, najlepszej struktury przeznaczenia gruntów i mozaikowatości krajobrazu ¹.

W toku dziejów potwierdzany lub modyfikowany był wybór miejsca lokalizacji wsi i układ przestrzenny zabudowy. Preferencje osadnicze zmieniały wraz ze zmianami warunków geopolitycznych, gospodarczych oraz przyrodniczych². Dopasowanie rodzaju i wysokości zabudowy do warunków środowiska naturalnego, harmonia formy i proporcji zabudowy, dobór naturalnych barw (typowych dla regionu) i faktury budulca powodują, iż tradycyjne krajobrazy kulturowe charakteryzują się dużymi walorami estetycznymi.

Do dziś w wielu miejscach Polski zachował się regionalnie specyficzny sposób budownictwa, istnieją różne podziały, układy i wielkość gruntów rolnych, wzdłuż dróg posadzone zostały różne gatunki drzew. Odrębności te pozwalają na wyodrębnienie typów obszarów o charakterystycznych krajobrazach rolniczych i typowej dlań fizjonomii wsi. Przeprowadzenie regionalizacji całego kraju jest bardzo trudne, a prawdopodobnie nawet niemożliwe, ze względu na rozmyty typ granic i przemieszanie terytorialne poszczególnych typów krajobrazów wiejskich, ale przede wszystkim ze względu na nasilający się proces ujednoczenia krajobrazu.

KRAJOBRAZ KULTUROWY WSI WSCHODNIEGO PODLASIA

Jednym z bardzo wyraźnych typów kulturowego dziedzictwa stanowi tradycyjny krajobraz wsi Podlasia, a zwłaszcza wschodniego Podlasia. Peryferyjne położenie

---

¹ Dostosowywanie sposobów użytkowania ziemi do mikro mozaiki siedlisk umożliwia trwałe gospodarowanie rolnicze i minimalizację degradacji zasobów środowiska, a co za tym idzie rozwój zrównoważony.

² Gdziekolwiek zachowany został układ wsi z okresu lokacji, w innych regionach zmiana warunków wymusiła przenoszenie miejscowości, przemodelowanie struktury.

regionu, zasiedlonego przez ludność mieszaną, której korzenie etniczne są polskie - ukraińskie – białoruskie, a dawniej również żydowskie, było przyczyną wytworzenia i zachowania i pielęgnowania odrębności regionu (Szewczuk, 2008). Choć ślady osadnictwa na Podlasiu datowane są od schyłku paleolitu (IX tys. lat p.n.e.), to trwałe, nowożytne zasiedlenie tego regionu rozpoczęło się dopiero w XVI wieku., a granica etniczna wschodniego Podlasia kształtowała się aż do XVIII wieku (Wiśniewski, 1977; Sajewicz, 1997). Na terenach puszczy (będących własnością królewską) porastających pogranicze polsko-litewsko-ruskie lokowano wsie na prawie niemieckim, osadzając ludność napływającą z sąsiadujących obszarów. Trójpolówka, którą wprowadzała ta reforma agrarna bardzo dobrze sprawdzała się na ubogich glebach Podlasia, zapewniała utrzymanie mieszkańcom i nie powodowała degradacji środowiska, system ten w wielu miejscach zachowany został aż do lat 70. XX wieku (Biegało, 1962; Kostrowicki, 1967, 1968)

Przez wieki region położony blisko granicy Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego charakteryzował się rzadką siecią komunikacyjną oraz słabymi powiązaniem międzyregionalnymi. W czasie rozbiorów omawiany obszar znalazł się w granicach Carstwa Rosyjskiego. Po I wojnie w Polsce w województwie Brzeskim. W czasie II wojny parokrotnie przechodził „z rąk do rąk”, aż w końcu wrócił do macierzy. Odizolowanie, peryferyjność cechuje go również obecnie - mimo braku barier przyrodniczych (bo trudno obecnie za barierę uznawać doliny Narwi, Biebrzy i Bugu, czy większe kompleksy bagienne lub leśne). Jest to ważną przyczyną zachowania harmonijnych krajobrazów wiejskich.

WSIE „KRAINY OTWARTYCH OKIENNIC”

Trzy rolnicze wsie sołeckie Trześcianka, Soce i Puchły leżące w gminie Narew w województwie podlaskim posiadają wszystkie charakterystyczne cechy krajobrazów wiejskich wschodniej części regionu. Położone są w bliskim sąsiedztwie, w odległości 2,5 – 3 km od krańców zabudowy, ich pola uprawne wsi nie stykają się, oddziela je pas lasów i zagajników. Większość dróg w „Krajinie Otwartych Okiennic” nie jest asfaltowa, lecz utwardzona jedynie żwirem (co znacznie utrudnia dostępność komunikacyjną).

Dziś wsie zamieszkiwane są przez około 400 mieszkańców (Trześcianka - 255, Soce -100 i Puchły - 40 mieszkańców). Dominują ludzie w starszym wieku - powyżej 60 lat. Młodzi migrują do szkół i pracy. Dzieci w wieku szkolnym jest niewiele, dlatego zamykane są szkoły (np. w Trześciance), a uczniów dowozi się do zbiorczych szkół gminnych w Narwi. Podobnie jak w całym regionie od paru lat liczba ludności stopniowo maleje. Część mieszkańców dojeżdża do pracy i do szkół do Hajnówki, Narwi i Białegostoku, większość pracuje w rolnictwie i leśnictwie. Uprawiane są zboża i ziemniaki, mieszkańcy specjalizują się w hodowli, w Trześciance w ogromnych

kurnikach tuczone są tysiące sztuk gęsi, w Puchłach w nowoczesnych oborach hoduje się bydło mleczne, a w Socach konie (na mięso).

Omawiany obszar położony na prawym brzegu górnej Narwi i jej dopływu Rudni zamieszkiwany był co najmniej od XVI wieku przez Rusinów wyznania prawosławnego. Były to wsie królewskie, założone na prawie niemieckim na terenie Puszczy Błudowskiej. Choć kształty wsi i podział gruntów wynikał z reformy włóczonej królowej Bony, to każda z trzech wsi w "Krainie Otwartych Okiennic" ma nieco inny układ przestrzenny użytków rolnych i inne rozplanowanie zabudowy. Różnice wynikają z lokalnego ukształtowania terenu oraz przebiegu rzeki i położenia obszarów podmokłych.

Pierwsze wzmianki o dworze Trościanica, pochodzą z 1494 roku. Na dobrach dworu w 1560 roku powstała wieś Trosczanicze, później zwana Trześcianką. Zachowany został charakterystyczny układ wsi posadowionej zgodnie z założeniami reformy włócznej. Trześcianka jest zwartą, symetryczną ulicówką, gdzie poszczególne siedliska w kształcie wydłużonego prostokąta przylegają wąskim bokiem do drogi. Domy ustawione są szczytami, a budynki gospodarcze zlokalizowane w głębi podwórek tworzą drugi ciąg zabudowy. Plebanię i cerkiew pod wezwaniem św. Michała Archanioła posadowiono w środku wsi na niewielkim wzniesieniu. Do dziś dominuje parterowa zabudowa drewniana, nieliczne są murowane budynki wielopiętrowe (np. dawna szkoła). Wokół wsi zachował się wąski pas sadów i warzywników (ryc. 1).

W symetrycznym układzie pól zaobserwować można ślady podziału na trzy regularne pola szerokości włóki dla każdego kmiecia, wyraźny obręb łąk chłopskich zlokalizowanych we wschodniej części gruntów oraz wygonu (wspólnego pastwiska) na zachód od wsi w dolinie Rudni.

W XX wieku wieś rozbudowano wzdłuż dróg, co zatarało częściowo układ regularnej ulicówki. Dziś ma kształt przewróconej litery T. Harmonijnego układu architektonicznego nie zakłóca natomiast kompleks zabudowań przemysłowych kurników, które zlokalizowane poza wsią, nie są widoczne również z drogi, gdyż zasłania je las.

Lokacja wsi Soce odbyła w XVI wieku. Zwarta, duża wieś usytuowana została na dwóch skrzydłach doliny Rudni niewielkiego, prawego dopływu Narwi na polanie śródleśnej. Tworzą ją dwie równoległe gęsto zabudowane "nawsie" z podwójnym systemem dróg i dwoma mostkami na obu skrajach miejscowości (ryc. 1). Na skrajach wsi postawiono cztery rzeźbione krzyże wotywnie upamiętniające zarazę z 1895 roku, zaś w środku przy źródle kapliczkę św. Eliasza – patrona wsi. Na skrzydłach doliny między pasami zabudowy uprawiane są ogrody, oraz łąki wzdłuż koryta. W Socach większość domów posadowionych jest szczytami do drogi, a obejścia gospodarcze znajdują się w łębi podwórek. Parterowe chaty drewniane na podmurówkach są bogato zdobione. Mają snycerskie ornamenty wokół okien, odrzwi oraz szczytów domów, rzeźbione narożniki domów, drewniane okiennice. Domy

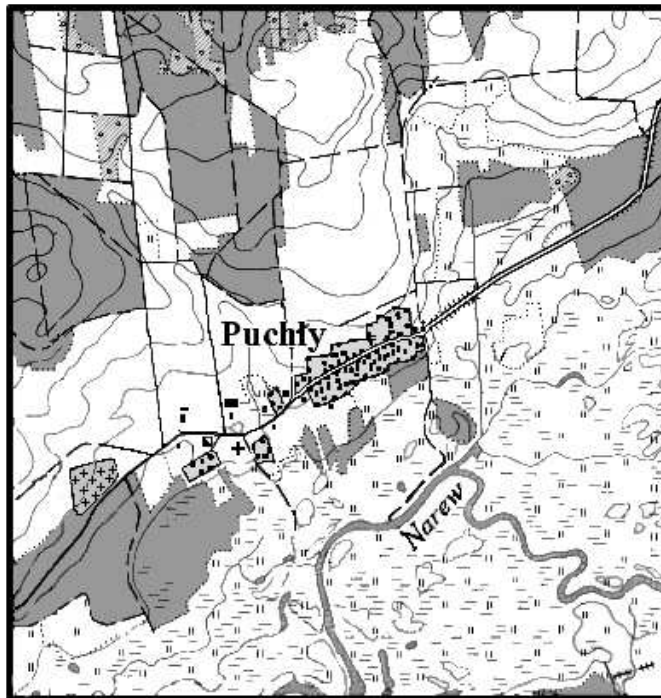
i zdobienia są kolorowo malowane. Dominują barwy niebieskie, granatowe, białe, czarne i różne odcienie brązu, gustownie, kontrastowo dobrane w pary. Dachy budynków dwuspadziste, pokryte eternitem lub blachą (o barwie dopasowanej do kolorystyki domu). Wiele domów jest pieczołowicie restaurowanych.

Pola w Socach nie mają tak regularnego układu jak w Trześciance, gdyż dopasowują się do kształtu wydłużonej polany śródleśnej o nieco żyzniejszych glebach.

Niewielka wieś Puchły zlokalizowana została w drugiej połowie XVI wieku na prawym brzegu Narwi wzdłuż traktu biegnącego krawędzią doliny. Ma kształt ulicówki, nad niską parterową zabudową górują kopuły pięknej, zabytkowej cerkwi prawosławnej (pod wezwaniem Opieki Matki Bożej). Cmentarz i cerkiew znajduje się w zachodniej części wsi. Zachowały się ślady rozplanowania przestrzennego z okresu lokacji. Drewniane chaty i zabudowania gospodarcze w części wschodniej wsi tworzą zwarty, gęsto zabudowany fragment. Jego rozplanowanie jest analogiczne jak w Trześciance. W zachodniej części wsi dawniej znajdował się majątek parafii cerkiewnej. W skład jego wchodziły cerkiew z plebanią i zabudowaniami gospodarczymi, cmentarzem i grunty rolne. Po pierwszej wojnie parafię w Puchłach zlikwidowano, zaś w czasie II wojny ziemię i zabudowania podzielono między mieszkańców. Dziś przywrócono parafię prawosławną, ale nie zwrócono majątku. Wyraźnymi świadkami przeszłości są ogromne dęby wokół cerkwi i dawnej plebanii oraz cmentarz. Ta część wsi ma dziś zabudowę mniej zwartą i jest miejscem wielu inwestycji, powstają nowe chaty o zabudowie nawiązującej do regionalnej architektury, tutaj zlokalizowano nowoczesne obory. W panoramie wsi razi duży, nowoczesny budynek obory na 50 sztuk bydła, przeszkadza nie tylko jego wielkość, ale zwłaszcza intensywny ciemnoniebieski kolor ścian i dachu. Wśród finezyjnej snycerki ozdób okolicznych domów te wielkie jaskrawe powierzchnie świadczą o bezguście i prymitywizmie właściciela.

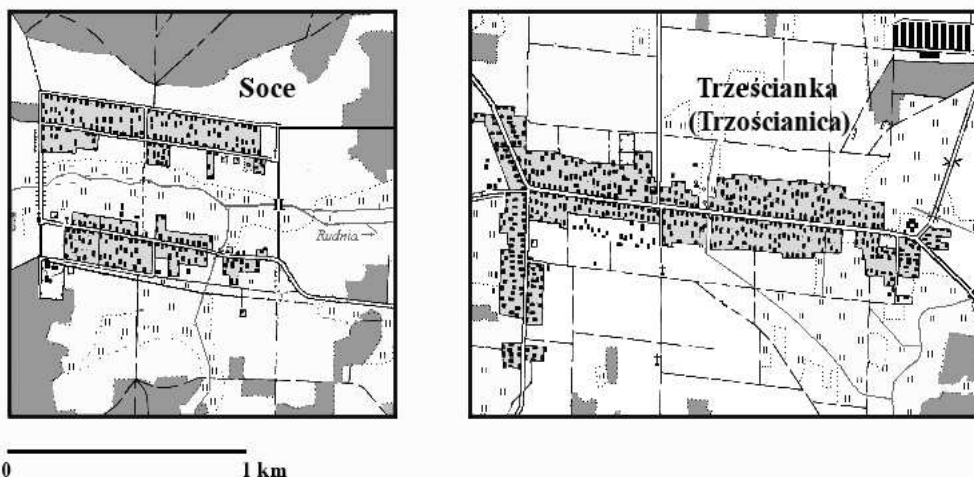
Obecnie wzdłuż krawędzi tarasu zalewowego i na dawnych łąkach powstaje lekka, drewniana zabudowa rekreacyjna. Niskie domki i dacje ukryte w zieleni nie szpecą krajobrazu. Bardziej przeszkadzają liczne płoty i siatki grodzące (wbrew obowiązującemu prawu) dostęp do rzeki.

Wyraźnie asymetryczny układ przestrzenny użytków rolnych we wsi Puchły wynika z ukształtowania powierzchni. Pola uprawne należące do wsi położone są na północ od zabudowań. Od południa szeroka dolina Narwi warunkowała wykorzystywanie ziemi jako łąki i pastwiska. Kapryśna rzeka często zmieniała swoje koryto, tworząc starorzecza i trzęsawiska oraz piaszczyste łąchy. Zajmujące duży areal użytki zielone nie są żyzne, znaczną część porastają turzycowiska i trzcinowiska oraz łozy. Część najsłabszych gruntów dawniej uprawianych dziś zostało zalesionych (ryc. 2).

Ryc. 1. Zabudowa wsi Soce i Trześcianka w końcu XX wieku. *Źródło:* wg Wojskowej Mapy Topograficznej 1:25 000.

Fig. 1. Building area villages Soce and Trześcianka in the 20th. *Source:* base on the Military Topographical Map 1:25 000.

Ryc. 2. Zabudowa wsi Puchły w końcu XX wieku. *Źródło:* wg Wojskowej Mapy Topograficznej 1:25 000.
Fig. 2. Building area village Puchły in the 20th. *Source:* base on the Military Topographical Map 1:25 000.

Od XVI wieku w regionie były dwie prężne parafie prawosławne. W XIX wieku koncentrowało tu się życie religijne i oświatowe na Podlasiu. Ośrodek oświaty cerkiewnej usytuowano między Trześcianką a Puchłami. Obejmował on seminarium nauczycielskie męskie i żeńskie, dużą bibliotekę (liczącą ponad 3500 woluminów),

prowadzono kursy dokształcające różnych rzemiosł. W latach 1887-1919 zespół szkół włączono do systemu oświaty państwowej (finansowanie państwowo-cerkiewne). W latach 1915-1928 w okresie „bżeństwa” (ucieczki i ewakuacji prawosławnych w głąb Rosji w obawie przed frontem) zawieszono działalność oświatową.³ Ponownie ośrodek działał do 1940 roku, kiedy po zajęciu terenu przez ZSRR bibliotekę wywieziono w głąb Rosji, szkoły cerkiewne zlikwidowano, a budynki zniszczono. Dziś o lokalizacji szkół świadczą jedynie resztki fundamentów.

W ciągu wieków ważnym miejscem pielgrzymkowym w regionie była cerkiew w Puchłach, gdzie znajduje się ikona Bogurodzicy słynąca cudami i łaskami. Pątnicy przestali przybywać do ikony w okresie międzywojennym, początkowo z powodu migracji ludności prawosławnej aż pod Ural, a później okresowego zamknięcia cerkwi i likwidacji parafii. Funkcji centrum pielgrzymkowego sanktuarium Opieki Matki Bożej już nie odzyskała mimo ocalenia cudownego obrazu w czasie zawieruch dziejowych.

Mimo wojen i okupacji, migracji okresu „bżeństwa”, zmian przebiegu granic państwowych, zmian przynależności politycznej ludność zachowała swoją tradycję kulturową aż do dziś. Wyraża się ona zarówno w drewnianym budownictwie bogato zdobionym snycerskimi ornamentami wokół okien i narożników domów, kolorowymi okiennicami, zachowaną gwarą oraz kultywowaniem lokalnych tradycji religijnych (fot. 1).

Aktywizacja regionu nastąpiła parę lat temu. Działacze organizacji społecznej Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia oraz batuszka – proboszcz parafii w Puchłach dostrzegli walory turystyczne regionu i powołali „Kraję Otwartych Okiennic”, traktując piękną zabudowę i lokalny folklor jako atrakcję na szlakach rowerowych „Podlaskim Szlaku Bocianim” i „Szlaku Świętyń Prawosławnych”. Przeprowadzona na szeroką skalę kampania informacyjna i reklamowa, konkursy na najpiękniejszą zagrodę, renowacja kapliczek i krzyży przydrożnych, likwidacja dzikiego wysypiska śmieci ożywiły turystycznie region. Wywołały dumę mieszkańców ze swoich wsi i tradycji, pobudzając ich do dbania o swoją małą ojczyznę. Podejmowane są różnorakie inicjatywy (np. sadzenia starych odmian drzew owocowych w przydomowych sadach, do tworzenia gospodarstw agroturystycznych, organizowane konkursy na najpiękniejszy wystrój chat), myśli się o gospodarce serwującej lokalne jadlo.

Piękne, zadbane wsie „Krainy Otwartych Okiennic” położone nad malowniczą doliną Narwi w bliskim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej stają się modne na Podlasiu. Zainteresowali się regionem również naukowcy.

---

³ Mieszkańcy wrócili do swoich wsi dopiero w 1928 r. Odbudowywali zniszczone i spalone obejścia. Dlatego większość starych chałup pochodzi z początku lat 30. XX wieku.

Zbiera się i spisuje lokalną gwara (jest to interesujące, gdyż jest to obszar pogranicza gdzie styka się gwara ukraińska i gwara białoruska języka polskiego), archeolodzy usiłują odnaleźć ślady przeszłości, a artyści poszukują inspiracji twórczych w krajobrazie kulturowym (Stepaniuk, 2008; Stepaniuk, Gawęł, 2006). Rozpoczął się proces wykupywania i restaurowania opuszczonych zagród.

Fot. 1. Tradycyjne drewniane budownictwo bogato zdobione typowe dla „Krainy Otwartych Okiennic”. (fot. J. Plit).

Photo 1. The typical wooden, richly ornamented rural architecture of "Land of Open Window-shutters" (photo by J. Plit).

REFLEKSJE KOŃCOWE

Niejednokrotnie zadajemy sobie pytania: Jak doszło do tego, że w danym regionie wytworzył się taki, a nie inny krajobraz kulturowy? Jakie czynniki przyrodnicze, społeczne, czy historyczne powodowały jego utworzenie, a jakie stymulowały rozwój? Prób odpowiedzi znajdziemy wiele, począwszy od Sauer'a (1925) i Dobrowolskiej (1948), aż po liczne prace współczesne. Bazują one w coraz większym stopniu na koncepcji determinizmu geograficznego, są jednak wzbogacone analizą historyczną i refleksjami społeczno – gospodarczymi.

Pytamy jakie czynniki powodują, iż w jednym regionie tradycyjny krajobraz kulturowy zostaje zachowany, a jego cechy charakterystyczne twórczo modyfikowane, a w innym ulega szybkiej destrukcji? Wśród wielu przyczyn jako ważne wydają się:

1. Dobre dostosowanie krajobrazu kulturowego do lokalnych warunków środowiska przyrodniczego ogranicza chęć eksperymentowania.
2. Odizolowanie regionu, położenie z dala od dużych dróg, centrów administracyjno-gospodarczych sprzyja konserwowaniu starych struktur, braku reformowania i modernizowania sposobu gospodarowania, nie uleganiu modzie.

3. Zachowanie ciągłości kulturowej mieszkańców. Duże zmiany migracyjne, przesiedlenia, eksterminacja jednej z grup mieszkańców (np. Żydów), zmiany wyznawanej religii oraz duże zmiany demograficzne powodują przerwanie ciągłości kodu kulturowego i niemal zawsze przekształcenie krajobrazu kulturowego, a niekiedy nawet powoduje jego zanik.
4. Świadomość społeczności lokalnej o wartości krajobrazu kulturowego, wytworzenie patriotyzmu „małej ojczyzny” sprzyja pielęgnowaniu tradycji. Stwarza możliwość piętnowania brzydoty, ograniczanie dzikiego budownictwa niezharmonizowanego z charakterem miejsca.
5. Edukacja patriotyczna (w szkole, kościele jak i w prasie lokalnej) nastawiona również na poznawanie geografii, historii i kultury lokalnych społeczności. Popularyzacja praktycznej wiedzy, tradycyjnych rzemiosł, wzorów, rysunków, które pozwolą czerpać z tradycji i twórczo ją przekształcać.

Obecnie w wielu regionach można jeszcze znaleźć wytworzone przez wieki charakterystyczne typy krajobrazów kulturowych, ulegają one jednak szybkim przemianom (Dobrowolska, 1961, 1972; Szulc, 2002). Ogromną rolę odgrywa unifikujący wpływ współczesnego gospodarowania, prowadzący do zaniku specyficznych cech krajobrazów, a wypełnianie przestrzeni przypadkowo rozrzuconą masą betonowych willi, terenów składowych oraz drobnych zakładów przemysłowo-usługowych, a także upstrzenie panoramy bilbordami i afiszami reklamowymi. Szybko modyfikowany jest tradycyjny podział użytków rolnych w obrębie wsi. Powiększania powierzchni gospodarstw rolnych (drogą komasacji, sprzedaży, lub dzierżawy) automatycznie powoduje zmniejszenie mozaikowości krajobrazu. Zdrenowane i zmeliorowane użytki zielone często przekształcane są w pola, warzywniki i sady. Wiele wsi ulega wyludnieniu, pola wypadają z uprawy, zarastają krzewami i lasem (dopłaty unijne dla rolników jedynie spowolniły ten proces).

Jeżeli nie przekonamy społeczeństw lokalnych i władz (na wszystkich szczeblach), że zachowanie krajobrazów kulturowych regionu jest w interesie społeczności lokalnej, która czerpie zeń poczucie swojej tożsamości, znikną bezpowrotnie. Przestanie istnieć również urokliwy pejzaż Podlasia. Podobnie jak zniknęły piaszaki pól w Niemczech, we Francji, na Ukrainie i w Białorusi, jak wyeliminowane zostały zbiorowiska okrajkowe, zagajniki śródpolne, przychacia i przypłocia, bogactwo gatunkowe czyżni i miedz.

Zachowanie krajobrazu kulturowego bynajmniej nie oznacza konieczności życia w skansenie, ale twórcze modyfikowanie tradycji do współczesnych standardów. W wielu krajach (np. we Francji) zachowanie specyficznych układów architektonicznych i charakterystycznej dla regionu struktury polno-łąkowo-leśnej, kultywowania dawnych sposobów zabudowy, wzbogacanie współczesnych budynków detalami architektonicznymi typowymi dla regionu wymuszane jest systemem podatków lokalnych i regionalnych – może warto naśladować dobre wzorce?

LITERATURA

- Biegało W., 1962: Sposoby gospodarowania w rolnictwie województwa białostockiego. Prace Geograficzne n. 35 PWN.
- Bogdanowski J., 1988: Krajobraz Zabytkowy jako wyraz tożsamości. [w:] Krajobrazy polski Lokalnej [red] Stalski M., Szlęzak Z., Rozwój regionalny Rozwój lokalny Samorząd terytorialny n.13 ss.35-46.
- Dobrowolska M., 1948: Dynamika krajobrazu kulturowego. Przegląd Geograficzny t.25, z.3-4, ss.152-203.
- Dobrowolska M., 1961: The morphogenesis of the agrarian landscape of southern Poland. (w) Morphogenesis of the agrarian cultural landscape (red.) Helmfrid S., Geografiska Annaler, vol. 43, nr 1-2, ss. 26-45
- Dobrowolska M., 1972: Struktury osadnicze i ich regionalne zróżnicowanie [w:] Studia z zakresu socjologii i etnologii i historii ofiarowane K. Dobrowolskiemu
- Kostrowicki J. (red) 1967: Województwo białostockie. Monografia geograficzno-gospodarcza. Lublin.
- Kostrowicki J. (red) 1968: Atlas województwa białostockiego 1:300 000
- Sajewicz M., 1997: O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie. Rozprawy Sławistyczne UMCS, 12 Lublin.
- Sauer C., 1925: The morphology of landscape Geography.
- Stepaniuk M. [red], 2008: Gwary Północnego Podlasia. Stowarzyszenie dziedzictwo Podlasia; Związek Ukraińców Polskich. Bielsk podlaski – Puchły
- Stepaniuk M., Garweł A., 2006: Granice między krajobrazami kulturowymi w regionie Puszczy Białostockiej. [w:] Granice w krajobrazach kulturowych [red] Plit J. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, ss.158-172.
- Szewczuk J., 2008: Przemiany krajobrazu na Białostocczyźnie (w) Zarządzanie krajobrazem kulturowym [red] Myga-Piątek U., Pawłowska K., Szewczuk 2008 Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr.10 ss.256-266
- Szulc H., 2002: Atlas historyczny wsi w Polsce IG i PZ PAN, Warszawa
- Wiśniewski J., 1977: Osadnictwo wschodniosłowiańskie Białostocczyzny – geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne. Acta Baltico-Slavica, t.XI.

SUMMARY

TRADITIONAL LANDSCAPE OF THE VILLAGES IN EASTERN PODLASIE ON THE EXAMPLE OF "LAND OF OPEN WINDOW-SHUTTERS"

Agricultural landscapes and physiognomies of villages differ significantly across the territory of Poland, similarly as do the perspectives of development of the respective local communities. The variety results from the differentiation of natural environments, cultural identities of particular regions and differences in transport-wise accessibility. It is conditioned by the historical past of a given area, as well as its location with respect to towns and the respective administrative centres. We can distinguish several types of areas, featuring characteristic agricultural landscapes and specific physiognomies of villages.

One of the very distinct types, related to cultural heritage, is constituted by the traditional rural landscape of Podlasie. This peripheral region was effectively settled relatively late, namely in the 16th century, by the mixed population – Polish-Ukrainian-Belorusian and Jewish. There are numerous places in Podlasie, where the characteristic pattern was preserved of villages and farmland, roads and property plots, resulting yet from the 16th century village property right reform of the Polish queen Bona Sforza.

Detailed account is presented of three Eastern Orthodox villages – Trześcianka, Soce and Puchły, which preserved and cultivate all the characteristic features of the rural landscapes of the region. Likewise, the typical wooden, richly ornamented rural architecture continues to be built.